

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นระเบียบวิธีวิจัย เนื่องจากการสนทนากลุ่มเป็นการรวบรวมข้อมูลจากหลายบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กันของสมาชิกกลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายจากพลวัตกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายการตายดีจากมุมมองของผู้สูงอายุไทย พุทธ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังกล่าวหัวข้อต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย

- 1.1 การเตรียมความพร้อมด้านระเบียบวิจัย
- 1.2 การเตรียมความรู้ด้านเนื้อหาและแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- 1.3 การเตรียมทักษะด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 2.1 พื้นที่ในการศึกษา
- 2.2 ผู้ให้ข้อมูล
- 2.3 การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก
- 2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 2.5 ขั้นตอนการเก็บข้อมูล
- 2.6 การพิทักษ์สิทธิของผู้เข้าร่วมการวิจัย

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

- 3.1 การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.2 การตรวจสอบข้อมูลและความน่าเชื่อถือของงานวิจัย

ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ตัวผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญที่สุด (ชาย โพลีลิตา, 2547; นิสา ชูโต, 2545; ศิริพร จิรวัดน์กุล, 2546; สุภางค์ จันทวานิช, 2543) ผู้วิจัยได้มีการเตรียมความพร้อมเพื่อดำเนินการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

- 1.1 การเตรียมความรู้ด้านเนื้อหาและแนวคิดทฤษฎีต่างๆเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารายวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุขั้นสูง จำนวน 12 หน่วยกิต ที่คณะพยาบาลศาสตร์ สาขาพยาบาลศาสตร์ (การพยาบาลผู้สูงอายุ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาและแนวคิดทฤษฎีต่างๆเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้เข้าร่วมประชุมวิชาการประจำปี พ.ศ. 2548 จัดโดยสมาคมพุดชาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ

ไทย เรื่องการเคลื่อนไหวของสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ ในระหว่างวันที่ 2-4 พฤศจิกายน 2548 ที่สถาบันวิจัยจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพมหานคร และเข้าร่วมประชุมวิชาการประจำปีครั้งที่ 2 "ประชากรและสังคม 2549" เรื่องภาวะการตาย...ภาพสะท้อนความมั่นคงทางประชากร จัดโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในวันศุกร์ที่ 30 มิถุนายน 2549 ที่ห้องราชเทวีแกรนด์บอลรูม โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อเกี่ยวกับการตายดีจากมุมมองของผู้สูงอายุไทยพุทธ

1.2 การเตรียมความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการเชิงทฤษฎีของวิจัยเชิงคุณภาพได้ผ่านการเรียนในวิชาการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล รหัสรายวิชา 3600626 จำนวน 3 หน่วยกิต และมีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาในประเด็นต่างๆ ร่วมกับการศึกษาด้วยตนเองจากการอ่านเอกสารตำราผลงานวิจัยเชิงคุณภาพด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแนวทางการสนทนากลุ่มที่สามารถหาคำตอบที่เป็นทัศนคติ ความคิด หรือความต้องการให้ได้เนื้อหาครอบคลุม และขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่มีความชำนาญในการทำวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม

1.3 การเตรียมทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มเตรียมทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสังเกตการณ์ทำการสนทนากลุ่มของนิสิตพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในการเรียนในวิชาการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาลมีการฝึกทักษะในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเรื่องที่ทำการสัมภาษณ์เป็นเรื่องเดียวกับการศึกษาครั้งนี้ สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการสนทนากลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ ความคุ้นเคยในสนามวิจัย พลวัตรของกลุ่ม และประสบการณ์ของผู้วิจัยในเรื่องที่ทำการศึกษา โดยผู้วิจัยเป็นบุคลากรทางการพยาบาลที่มีประสบการณ์การทำงานในการดูแลผู้สูงอายุเมื่ออยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิตเป็นเวลา 18 ปี ตลอดจนมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและสนามวิจัย สามารถเข้าใจและสื่อสารภาษาเดียวกับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้เป็นอย่างดี จึงเป็นการเตรียมความพร้อมในเรื่องความน่าเชื่อถือของตัวผู้วิจัย

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังตรวจสอบตัวเองร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตลอดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การสร้างความคุ้นเคยในสนามวิจัย การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม เทคนิคการสนทนากลุ่ม การให้ความหมายการจัดกลุ่มประเด็นและการเขียนอภิปรายประเด็น รวมทั้งการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล

ขั้นที่ 2 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเริ่มต้นจากการสร้างเครื่องมือวิจัย การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล และการพิทักษ์สิทธิของผู้เข้าร่วมการวิจัย

2.1 พื้นที่ในการศึกษา (Setting)

พื้นที่ในการศึกษาค้นครั้งนี้เป็นชมรมผู้สูงอายุในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการศึกษา เนื่องจากมีเหตุผลในการเลือกดังนี้

2.1.1 กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุที่มีการรวมตัวกันเพื่อร่วมทำกิจกรรม มีความสนใจส่วนร่วมในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล ชุมชน สังคมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้ได้ผู้เข้าร่วมการสนทนา (Participant) ที่ให้ข้อมูลข้อคิดเห็นจากการผ่านประสบการณ์ เคยประสบ พบเห็น หรือเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา

2.1.2 เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี โดยการเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลของผู้สูงอายุจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่รับผิดชอบในเขตชุมชนนั้น

2.1.3 ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ทำการศึกษามีความยินดีเต็มใจให้ความร่วมมือในการวิจัยเป็นอย่างดี

2.2 ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Participants)

ในการศึกษาค้นครั้งนี้ทำการสนทนากลุ่มโดยคัดเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Participant) โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive sampling) ใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการคัดเลือกจากการเสนอชื่อ (Nominations) เป็นการคัดเลือกที่เหมาะสมจะทำการสนทนาในชุมชนซึ่งผู้วิจัยมีคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลอยู่แล้ว และสอบถามจากบุคคลที่เป็นกลางซึ่งในที่นี้ คือ ประธานชมรมผู้สูงอายุหรือผู้ประสานงานในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อที่จะสามารถเสนอรายชื่อบุคคลที่มีคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยต้องการได้ ซึ่งผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ผ่านชีวิตดำรงชีวิตมาจนวัยล่วงเข้าสู่ปัจฉิมวัย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุเหล่านี้ย่อมผ่านประสบการณ์ เคยประสบ พบเห็น หรือเกี่ยวข้องกับการสูญเสีย การเสียชีวิตของบุคคลต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ดังนั้นเขาจะสามารถแสดงความรู้สึกรับอกถึงความหมายของการตายดี จากความคิด ความรู้สึกของการตายในมิติที่เป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุมองว่าน่าปรารถนามีลักษณะเป็นไปในทางที่ต้องการ และผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ (Criteria) ที่กำหนด ดังนี้

1. มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์หรือมากกว่า ทั้งเพศชายและเพศหญิง นับถือศาสนาพุทธ
2. เป็นผู้สูงอายุไทยที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ

3. มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์และทดสอบด้วยแบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้นฉบับภาษาไทย (Mini-Mental State Examination-Thai : MMSE-T 2002) ที่แปลและพัฒนาขึ้นโดยสถาบันเวชศาสตร์และผู้สูงอายุ มีระดับคะแนนอยู่ในเกณฑ์ปกติ โดยมีระดับ ดังนี้

3.1 ผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษา อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ต้องมีระดับคะแนนไม่ต่ำกว่า 14 คะแนน ในคะแนนเต็ม 23 คะแนน

3.2 ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ต้องมีระดับคะแนนไม่ต่ำกว่า 17 คะแนน ในคะแนนเต็ม 30 คะแนน

3.3 ผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา ต้องมีระดับคะแนนไม่ต่ำกว่า 22 คะแนน ในคะแนนเต็ม 30 คะแนน

4. ไม่มีภาวะซึมเศร้าและทดสอบด้วยการประเมินความเศร้าในผู้สูงอายุไทย โดยใช้ THAI GERIATRIC DEPRESSION SCALE (TGDS) ของกลุ่มฟื้นฟูสภาพสมองของไทย แบบวัดนี้มีคะแนนรวม 0-30 คะแนน การแปลผลคนสูงอายุปกติ 0-12 คะแนน

4.1 ผู้มีความเศร้าเล็กน้อย (Mild depression) คะแนน 13-18 คะแนน

4.2 ผู้มีความเศร้าปานกลาง (Moderate depression) คะแนน 19-24 คะแนน

4.3 ผู้ที่มีความเศร้ารุนแรง (Severe depression) คะแนน 25-30 คะแนน

5. มีการได้ยินปกติ สามารถพูดและเข้าใจภาษาไทยได้ดี

6. ยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัยตามแบบการขอความร่วมมือเป็นผู้ให้ข้อมูลการวิจัย และคำให้การคุ้มครองสิทธิ

เกณฑ์คัดออกผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Exclusion criteria)

1. ผู้สูงอายุไม่สะดวกในการให้ข้อมูล

2. ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้ตลอดระยะเวลาที่มีการสนทนา

กลุ่ม

2.3 การได้มาและการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล

2.3.1 ผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงหัวหน้าแผนกส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมถึงแนวทางการติดต่อประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่

2.3.2 ผู้วิจัยเข้าพบบุคลากรที่เกี่ยวข้องเช่น เจ้าหน้าที่แผนกเวชกรรมสังคม เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย แจ่งวัตถุประสงค์ของการวิจัยและกระบวนการวิจัย รวมทั้งขอความร่วมมือและความช่วยเหลือในการวิจัย และการแนะนำตัวผู้วิจัยต่อบุคคลที่จะทำหน้าที่ผู้ประสานงานการลง

พื้นที่ (Gate keeper) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยในเขตรับผิดชอบเพื่อประสานงานในการค้นหาผู้สูงอายุในชมรมที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์เพื่อร่วมการสนทนากลุ่ม

2.3.3 ผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถึงประธานชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยชมรมผู้สูงอายุ วัดสุวรรณดาราราม ชมรมผู้สูงอายุบ้านแม่ลา ชมรมผู้สูงอายุตำบลปากกระวาน ชมรมผู้สูงอายุ อำเภอบางบาล และชมรมผู้สูงอายุรักสุขภาพ พร้อมโครงร่างวิทยานิพนธ์เพื่อขอเก็บข้อมูลในชมรม

4. ผู้วิจัยแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมการวิจัย เกณฑ์การเลือกผู้สูงอายุเข้าร่วมในการวิจัย และการติดต่อกับผู้วิจัยให้แก่ผู้ประสานงานการลงพื้นที่ ขออนุญาตประธานของแต่ละชมรมในการเข้าไปพูดคุยสร้างสัมพันธภาพ และร่วมทำกิจกรรมของชมรมตามความเหมาะสม และร่วมค้นหาผู้สูงอายุในชมรมที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์เพื่อร่วมการสนทนากลุ่ม

5. เมื่อผู้สูงอายุยินดีเข้าร่วมการวิจัย ผู้วิจัยทำการนัดพบกับผู้สูงอายุในวันเวลาสถานที่ในการทำการสนทนากลุ่มโดยคำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุปรึกษาหารือกัน และอำนวยความสะดวกในการเดินทางของผู้สูงอายุ

6. ผู้วิจัยพบผู้ให้ข้อมูลตามวัน เวลา สถานที่ที่นัดหมาย ผู้วิจัยแนะนำตัวเอง อธิบายวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลและขอให้ผู้ให้ข้อมูลเซ็นชื่อในใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลตัดสินใจอย่างอิสระ และดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไป

2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษานี้ทำการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ตัวผู้วิจัย แนวทางการสนทนากลุ่ม เครื่องบันทึกเสียง และแบบบันทึกต่าง ๆ ดังนี้

1. ตัวผู้วิจัย : ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ตัวผู้วิจัยถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องมือในการวิจัยและเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator)

2. ผู้ช่วยวิจัย ประกอบไปด้วย

2.1 ผู้บันทึกการสนทนา (Note taker) ซึ่งมีหน้าที่ในการจดบันทึกการสนทนากลุ่มอย่างคร่าวๆ โดยบันทึกประโยคแรกและผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มพูดทุกคนตามลำดับ เพื่อสะดวกในถอดเทปและการวิเคราะห์ข้อมูล และบันทึกพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมการสนทนา รวมทั้งบรรยากาศในการสนทนากลุ่ม แวดตา ท่าทาง หรือการตอบโดยการพยักหน้า การส่ายหน้า และสี

หน้า และสิ่งสำคัญที่ผู้จัดบันทึกต้องทำก็คือเมื่อการสนทนาจะเริ่มการสนทนา จะต้องเขียนผังการนั่งสนทนากลุ่มให้ผู้ดำเนินการสนทนาด้วย เพราะจะช่วยให้บันทึกง่ายขึ้น.

2.2 ผู้ดูแลความเรียบร้อยทั่วไป(Provider) ซึ่งทำหน้าที่ในการช่วยอำนวยความสะดวก สะดวกทั่วไป ในขณะที่ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่ม เช่น จัดเตรียมสถานที่ ดูแลเครื่องบันทึกเสียง ดูแลจัดเตรียมอาหารว่าง และดูแลไม่ให้ผู้สูงอายุที่ไม่ได้เข้าร่วมสนทนาเข้ามาทักทายผู้เข้าร่วมการสนทนา ซึ่งผู้ช่วยผู้วิจัยที่มาช่วยในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาปริญญาโทคณะพยาบาลศาสตร์ สาขาพยาบาลศาสตร์ (การพยาบาลผู้สูงอายุ) โดยผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย การขั้นตอนดำเนินการวิจัย ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม และหน้าที่ของผู้ช่วยวิจัยก่อนเริ่มการสนทนากลุ่ม

3. แบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้นฉบับภาษาไทย (Mini-Mental State Examination-Thai ; MMSE-T 2002) ที่แปลและพัฒนาขึ้นโดยสถาบันเวชศาสตร์และผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งใช้ในการคัดกรองสภาพสมองเกี่ยวกับความจำในผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่ไม่ได้เรียนหนังสือต้องมีคะแนนมากกว่า หรือเท่ากับ 14 คะแนนขึ้นไป (คะแนนเต็ม 23 คะแนน) ผู้สูงอายุปกติที่เรียนระดับประถมศึกษาต้องมีคะแนนมากกว่า หรือเท่ากับ 17 คะแนนขึ้นไป (คะแนนเต็ม 30 คะแนน) และสำหรับผู้สูงอายุที่เรียนสูงกว่าประถมศึกษาต้องมีคะแนนมากกว่า หรือเท่ากับ 22 คะแนน (คะแนนเต็ม 30 คะแนน)

4. แบบวัดความเศร้าในผู้สูงอายุไทย (THAI GERIATRIC DEPRESSION SCALE : TGDS) ของกลุ่มฟื้นฟูสภาพสมองของไทย ใช้วัดความเศร้าในผู้สูงอายุ การแปลผล คนสูงอายุปกติ 0-12 คะแนน ผู้มีความเศร้าเล็กน้อย (mild depression) คะแนน 13-18 คะแนน ผู้มีความเศร้าปานกลาง (moderate depression) คะแนน 19-24 คะแนน และผู้ที่มีความเศร้ารุนแรง (severe depression) คะแนน 25-30 คะแนน

5. เครื่องบันทึกเสียง เป็นอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลขณะทำการสัมภาษณ์ทุกครั้ง โดยผู้วิจัยจัดหาเองและมีความพร้อมในการใช้งาน โดยใช้เครื่องบันทึกเสียง 2 เครื่อง เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการบันทึกข้อมูล

6. แบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลใช้สำหรับบันทึกข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ชื่อ นาม-สกุล เพศ อายุ ชมรมผู้สูงอายุ ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก ชมรมผู้สูงอายุของผู้ให้ข้อมูล (ภาคผนวก ค)

7. แบบบันทึกภาคสนาม เพื่อบันทึกหมายเลขผู้ให้ข้อมูล รายละเอียดเบื้องต้นของการสัมภาษณ์คือ ครั้งที่ วันที่ เวลาการสัมภาษณ์ การบรรยายฉากและบรรยากาศ (ภาคผนวก ค)

8. แนวทางการสนทนากลุ่ม (Guideline) เกี่ยวกับความหมายของการตายดี โดยผู้วิจัยใช้ลักษณะและประเภทของคำถามตามรูปแบบการจำแนกการสร้างแนวคำถามของ Krueger and

Casey(2000) โดยแบ่งชนิดของคำถามออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ คำถามเปิดการสนทนา คำถามเกริ่น คำถามเข้าสู่ประเด็น คำถามหลัก และคำถามจบการสนทนา ซึ่งเป็นคำถามอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ ความหมายของความตาย การตายดีในมุมมองของผู้สูงอายุเป็นอย่างไร โดยสร้างข้อคำถามจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย พร้อมทั้งได้รับการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่มีชำนาญในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เขียนเป็นคำถามปลายเปิดประเด็นกว้างๆและมีความยืดหยุ่นตามการสนทนา ไม่กำหนดจำนวนข้อคำถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครอบคลุมตรงตามประเด็นที่จะศึกษา โดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) คำถามเปิดการสนทนา เป็นคำถามง่ายๆ ทัวไป ช่วยให้นักผู้รู้สึกผ่อนคลาย
 - ก) แนะนำตัวผู้วิจัย / ผู้ช่วยวิจัย วัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูล ประโยชน์ที่จะได้รับและ ขอความยินยอมในการเข้าร่วมสนทนากลุ่มอีกครั้ง
 - ข) ผู้สูงอายุแนะนำตัว ชื่ออะไร อายุเท่าไร เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุมานานเท่าไร เดินทางมาอย่างไร
- 2) คำถามเกริ่น เป็นการแนะนำหัวข้อในการสนทนา
 - ก) ขณะนี้สุขภาพของท่านเป็นอย่างไร
 - ข) การพูดคุยในวันนี้เป็นการแสดงความคิด ความรู้สึกของแต่ละท่านในประเด็นความรู้ที่ยังไม่มีการศึกษาไว้ชัดเจน ทุกท่านสามารถตอบได้อย่างอิสระตามความคิดความรู้สึกของตนเอง ไม่มีคำตอบใดผิดคำตอบใดถูก ข้อมูลของท่านจะเป็นประโยชน์ทางการศึกษาและประโยชน์ต่อการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ เรื่องที่พูดคุยในวันนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับความตาย ท่านมีความสะดวกใจที่จะพูดถึงหรือไม่
- 3) คำถามเข้าสู่ประเด็น เป็นการสนทนาเข้าสู่ประเด็นที่สนใจศึกษา
 - ก) ในชีวิตประจำวันทุกท่านเคยประสบพบเห็น หรือเกี่ยวข้องกับการตายของคนใกล้ชิดหรือบุคคลทั่วไปอยู่เป็นประจำ ท่านมีความรู้สึกอย่างไรต่อความตาย
 - ข) เราในฐานะมนุษย์ทุกคน เชื่อว่าทุกท่านคงมีประสบการณ์หรือเคยเกี่ยวข้อง เคยประสบ พบเห็น หรือเกี่ยวข้องกับการสูญเสีย การเสียชีวิตของบุคคลต่างๆที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ร่วมเห็นรับรู้เกี่ยวกับความสูญเสีย คือ การตายของบุคคลต่างๆ ทั้งที่ใกล้ชิด หรือในฐานะเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก อยากให้ท่านเล่าถึงบอกถึงความรู้สึกของท่านว่าการตายคืออะไร

4) . คำถามหลัก เป็นคำถามที่ต้องการศึกษา

- ก) ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้ผ่านขั้นตอนการพัฒนาถึงวัยสุดท้ายของชีวิต ท่านมีการครุ่นคิดถึงความตายบ้างหรือไม่ อย่างไร
- ข) ทุกท่านเคยได้พบเห็นความตายของบุคคลต่างๆ ในชีวิต ในความคิดของท่านการตายที่ท่านปรารถนาเป็นอย่างไร และการตายที่ท่านไม่ปรารถนาเป็นอย่างไร
- ค) ท่านคิดว่าอะไรบ้างที่สามารถส่งผลให้ท่านได้พบกับการตายตามที่ท่านปรารถนา
- ง) ในความคาดหวังของท่าน ถ้าต้องพบกับความตายท่านมีความต้องการอย่างไร

5) คำถามจบการสนทนา จะช่วยปิดการสนทนาและเปิดโอกาสให้กลุ่มแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกครั้ง

- ก) จากการสนทนาท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ได้สนทนาในรายละเอียดที่ได้มาอย่างไร
- ข) ขอให้ท่านช่วยสรุปความหมายของการตายดีจากการสนทนากลุ่มในครั้งนี้
- ค) ตามที่ผู้ดำเนินการสนทนา ได้สรุปการสนทนา ท่านคิดว่าได้ข้อสรุปเพียงพอหรือไม่ จะเพิ่มเติมอย่างไร

8.1 เมื่อผู้วิจัยลงภาคสนามเก็บข้อมูลได้ใช้แนวทางการสนทนากลุ่มในการดำเนินสนทนากลุ่มหลังการสนทนากลุ่มแรกผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาได้นำทสนทนากลุ่มมาพิจารณาถึงเทคนิคการสนทนา พลวัตรของกระบวนการกลุ่ม ความเหมาะสมและสอดคล้องของแนวคำถาม พบว่ามีบางประเด็นที่ควรจะใช้คำถามเจาะลึกเพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลในเรื่องนั้นให้มากขึ้น (Probing and follow up) ผู้วิจัยทำการปรับข้อคำถามเพิ่มเติมข้อคำถามที่ยังไม่ครบถ้วน เพื่อเป็นแนวทางเพิ่มเติมในการสนทนากลุ่มครั้งต่อไป

8.2 ตลอดช่วงระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ตรวจสอบตนเองร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้แก่ เทคนิคการสนทนากลุ่ม การจัดกลุ่มประเด็นความหมายและการให้ความคุ้มครองสิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล

2.5 ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) ด้วยตนเอง มีผู้ช่วยผู้วิจัยเป็นผู้บันทึกการสนทนา (Note taker) และเป็นผู้ช่วยทั่วไป (Provider) การสนทนากลุ่มใช้แนวทางการสนทนา

กลุ่มที่สร้างขึ้น (Guideline) เป็นแนวทางในการสนทนา ใช้เวลาในการสนทนากลุ่มประมาณ 1½-2 ชั่วโมง และจัดผู้สูงอายุเข้าร่วมการสนทนากลุ่มประมาณกลุ่มละ 8-10 คน โดยผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลจนได้ข้อมูลที่มีความอิ่มตัว (Saturation) คือได้ข้อมูลที่สามารถอธิบายวัตถุประสงค์การวิจัยได้ครบและไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มในกลุ่มสนทนาอีก (Krueger and Casey, 2000) โดยข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเริ่มมีความอิ่มตัวเมื่อผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่ม 4 กลุ่ม และผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มเพิ่มอีก 1 กลุ่ม เพื่อยืนยันว่าข้อมูลที่ได้มีความอิ่มตัวจริง รวมผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่มจำนวน 5 กลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูลมี 3 ลักษณะ คือ

ก) การสนทนากลุ่มเป็นการใช้กระบวนการกลุ่ม (Group process) ค้นหาข้อมูล เนื่องจากความคิดของบุคคลหนึ่งจะไปกระตุ้นความคิดของอีกคนหนึ่งให้มีการคิด และร่วมสนทนาในหัวข้อที่ต้องการตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างจริงจัง (Krueger and King, 1998) บุคคลที่มีความสำคัญในการที่จะกระตุ้นความคิดเห็นความรู้สึกของผู้เข้าร่วมการสนทนาคือ ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม ที่จะเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นของตนออกมาอย่างเต็มที่และเต็มใจ ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มต้องมีความยืดหยุ่นในการสนทนา แต่อยู่ในขอบเขตของเวลาและให้ได้ข้อมูลที่นำไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มด้วยตนเอง

ข) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุแต่ละชมรม เพื่อสร้างสัมพันธภาพและสังเกตแบบมีส่วนร่วม และในระหว่างการดำเนินการสนทนากลุ่มผู้วิจัยจะสังเกตและบันทึกการตอบสนองทางร่างกายของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มแต่ละคน เช่น ลักษณะน้ำเสียง ภาษาทางกาย และการแสดงออกทางสีหน้า นอกจากนี้ยังมีการสังเกตบริบทแวดล้อมต่างๆ ในการดำเนินกลุ่มสนทนา โดยจะทำการบันทึกภายหลังสนทนากลุ่มเสร็จสิ้นทันที

ค) การบันทึกภาคสนามประกอบไปด้วย 2 ส่วน ส่วนที่ 1 การบันทึกภาคสนามโดยผู้วิจัยเองซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มจะทำการบันทึกภาคสนามเมื่อการสนทนากลุ่มเสร็จสิ้นในแต่ละกลุ่ม และในส่วนที่ 2 เป็นการบันทึกภาคสนามโดยผู้บันทึกการสนทนาซึ่งจะทำการบันทึกร่วมไปกับการบันทึกการสนทนากลุ่มโดยย่อ และนำข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามไปประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลการวิจัย

โดยมีวิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้

2.5.1. ผู้วิจัยทำหนังสือแนะนำตัวจากคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อหัวหน้าแผนกส่งเสริมสุขภาพ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับคำแนะนำและข้อมูลในการติดต่อผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ซึ่งได้แก่ หัวหน้าศูนย์บริการสาธารณสุขหรือหัวหน้าสถานี

อนามัย หลังการติดต่อผู้ประสานงานในพื้นที่ได้รับการแนะนำและพาไปติดต่อประธานชมรมผู้สูงอายุ

2.5.2 ผู้วิจัยนำหนังสือแนะนำตัวจากคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเสนอต่อประธานชมรมผู้สูงอายุจำนวน 5 ชมรม ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุวัดสุวรรณดาราราม ชมรมผู้สูงอายุบ้านแม่ลา ชมรมผู้สูงอายุตำบลปากกระวาน ชมรมผู้สูงอายุอำเภอบางบาล และชมรมผู้สูงอายุรักสุขภาพ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลการวิจัยและอธิบายให้ทราบถึงหัวข้อการวิจัย วัตถุประสงค์ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม

2.5.3 เมื่อผู้วิจัยได้รับการตอบรับจากประธานชมรม ผู้วิจัยชี้แจงคุณสมบัติของผู้สูงอายุที่จะเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และขอความร่วมมือในการช่วยแนะนำผู้สูงอายุที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดและร่วมค้นหาผู้สูงอายุที่อยู่ในชมรม ผู้วิจัยสอบถามความสมัครใจของผู้สูงอายุที่ยินดีให้ข้อมูลในการศึกษา

2.5.4 ผู้วิจัยเข้าพบผู้สูงอายุที่สมัครใจเข้าร่วมการสนทนากลุ่มและทำการตรวจสอบคุณสมบัติผู้สูงอายุที่จะเข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่ละท่าน เมื่อผู้สูงอายุยินยอมจะทำการทดสอบภาวะสมองเสื่อมโดยใช้แบบทดสอบสภาพสมองเบื้องต้นฉบับภาษาไทย(MMSE-Thai 2002) และภาวะซึมเศร้าโดยใช้แบบวัดความเศร้าในผู้สูงอายุไทย (TGDS) ถ้าผู้สูงอายุได้คะแนนผ่านตามเกณฑ์สามารถเข้าร่วมการสนทนากลุ่มในครั้งนี้ได้ ไม่พบผู้สูงอายุที่ไม่ผ่านเกณฑ์ตามที่ผู้วิจัยกำหนดเบื้องต้น หลังจากนั้นเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ซักถามข้อสงสัย และตัดสินใจในการเข้าร่วมการสนทนากลุ่มตามความสมัครใจ

2.5.5 การติดต่อนัดหมายผู้สูงอายุในการสนทนากลุ่มแต่ละครั้ง ผู้วิจัยประสานงานร่วมกับประธานชมรมผู้สูงอายุทำการนัดหมายผู้สูงอายุครั้งละ 8 คนเพื่อเข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม และแจ้งให้ทราบว่าหากผู้สูงอายุมีกิจธุระด่วนไม่สามารถมาร่วมในการสนทนากลุ่มตามวันเวลาที่นัดหมายได้ผู้วิจัยขออนุญาตในการยกเลิกการเป็นผู้ร่วมสนทนา การนัดหมายสถานที่ในการจัดการสนทนากลุ่มดังนี้ ชมรมผู้สูงอายุบ้านแม่ลาที่สถานีอนามัยตำบลแม่ลา ชมรมผู้สูงอายุตำบลปากกระวานที่สถานีอนามัยตำบลปากกระวาน ชมรมผู้สูงอายุวัดสุวรรณดาราราม ชมรมผู้สูงอายุบางบาล และชมรมผู้สูงอายุรักสุขภาพ ที่ห้องประชุมชั้น 1 อาคารศรีสรรเพชญ์ โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา

2.5.6 การเตรียมตัวก่อนการสนทนากลุ่ม ปฏิบัติดังนี้

2.5.6.1 ผู้วิจัยทำความเข้าใจวัตถุประสงค์การวิจัย จุดมุ่งหมายแนวคำถาม เพื่อช่วยให้การสนทนากลุ่มอยู่ในเรื่องที่ต้องการข้อมูลการพูดตามแนวทางการสนทนากลุ่ม และชี้แจงผู้ช่วยวิจัยให้ทราบถึงหน้าที่ในการบันทึกการสนทนา การดูแลความเรียบร้อยทั่วไป และนัดหมายเวลา

2.5.6.2 นัดหมายผู้ช่วยวิจัยในเรื่องเวลา และชี้แจงหน้าที่ของผู้ช่วยวิจัย ในการบันทึกการสนทนา โดยบันทึกประโยคแรกและผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มพูดทุกคนตามลำดับ และผู้ช่วยให้การดูแลความเรียบร้อยทั่วไป ให้ช่วยดูแลความเรียบร้อย และอำนวยความสะดวกใน ระหว่างการดำเนินการสนทนากลุ่ม

2.5.6.3 นัดหมายเวลาและกำหนดสถานที่ พร้อมทั้งแจ้งให้ผู้สูงอายุใน ชมรมผู้สูงอายุทราบและยืนยันการนัดหมาย

2.5.6.4 ผู้วิจัยเดินทางถึงสถานที่นัดหมายก่อนเวลาอย่างน้อยครึ่งชั่วโมง ติดต่อประธานชมรมผู้สูงอายุแนะนำตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย หลังจากนั้นจัดเตรียมสถานที่ในการ สนทนากลุ่ม โดยพยายามจัดโต๊ะที่มีอยู่ให้ใกล้พอที่จะได้ยินเสียงผู้สูงอายุ

2.5.6.5 จัดเตรียมอาหารว่างที่จะให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มรับประทาน เพื่อให้ รู้สึกผ่อนคลาย และเตรียมของที่ระลึกเพื่อตอบแทนในการให้ความร่วมมือของผู้เข้าร่วมการ สนทนากลุ่มหลังจากที่การสนทนากลุ่มจบลง

2.5.7 ขั้นตอนในการร่วมสนทนากลุ่ม เมื่อผู้สูงอายุที่นัดหมายไว้มายังสถานที่ นัดหมาย ตามเวลาให้เริ่มการสนทนากลุ่มได้ หากผู้สูงอายุที่นัดหมายไว้มาไม่ครบตามจำนวนที่นัดหมายแต่มา 8 คนขึ้นไปให้เริ่มการสนทนาได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.5.7.1 ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยกล่าวต้อนรับและสร้างสัมพันธภาพโดยการ กล่าวสวัสดิด้วยสีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส แนะนำตนเองและผู้ช่วยวิจัยให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมี ความรู้สึกเป็นกันเอง อธิบายวัตถุประสงค์ บทบาทของผู้วิจัย ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ขอ อนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงและจดบันทึกการสนทนา เทปการสนทนาจะเก็บไว้เป็นความลับและ จะทำลายเมื่อการศึกษาครั้งนี้สิ้นสุดลง จะไม่มีการเปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูลและจะเสนอผลที่ได้เป็น ภาพรวม ผู้สูงอายุมีสิทธิยกเลิกการเข้าร่วมการวิจัยนี้ได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการได้โดยไม่มีผล กระทบใดๆ ให้เวลาในการสนทนากลุ่มประมาณ 1 ½ - 2 ชั่วโมง และอธิบายให้เห็นความสำคัญ จากผลที่คาดว่าจะได้รับการจากสนทนากลุ่ม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเต็มใจและยินดีให้ ความร่วมมือ

2.5.7.2 ตรวจสอบคุณสมบัติผู้สูงอายุอีกครั้งและบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล ของผู้สูงอายุที่จะเข้าร่วมการสนทนากลุ่มแต่ละคนลงในแบบบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่ม พร้อม ทั้งให้ผู้สูงอายุลงชื่อยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

2.5.7.3 จากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัย เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม และเริ่มการสนทนากลุ่มตามแนวทางการสนทนากลุ่ม (ภาคผนวก ค) ขณะทำการสนทนากลุ่มผู้วิจัยแสดงความเป็นผู้ฟังที่ดี สนใจ ตั้งใจฟังการสนทนา เมื่อมี ข้อมูลที่มีความคลุมเครือผู้วิจัยจะใช้คำถามเจาะลึกเพื่อความกระจ่างของข้อมูลไม่ปล่อยผ่านข้อ

ส่งสัยนั้นไป และระว่างการแสดงความคิดเห็นใดๆอันเป็นการชี้ข้อคำตอบให้กับผู้เข้าร่วมการสนทนา รวมทั้งระมัดระวังน้ำเสียงในการสนทนา มีช่วงจังหวะของการหยุดเสียบหรือมีการกระตุ้นผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นระยะเพื่อให้เกิดกระบวนการกลุ่มมากขึ้น และดำเนินการสนทนากลุ่มอย่างมีเทคนิคบนพื้นฐานของการสร้างสัมพันธภาพ ความเป็นกันเอง จนกระทั่งการสนทนากลุ่มยุติลง

2.5.7.4 ขั้นปิดการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยกล่าวสรุปข้อมูลที่ได้รับเกี่ยวกับความหมายของการตายดีจากมุมมองของผู้สูงอายุไทยพุทธ กล่าวขอบคุณและมอบของที่ระลึกแก่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทุกคน

2.5.8 ภายหลังกการสนทนากลุ่มเสร็จสิ้นผู้วิจัยทำการบันทึกภาคสนามซึ่งประกอบไปด้วยการอธิบายฉากและภาพเหตุการณ์ขณะสนทนา ข้อมูลต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่พบในการสัมภาษณ์โดยย่อ ปัญหาที่พบในการสนทนากลุ่มหลังการสนทนากลุ่มทุกครั้ง

2.6 การพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลหลังจากได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาหัวข้อวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์และการใช้สัตว์ทดลองในการวิจัยกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และตามความยินยอมอย่างสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล หลังจากนั้นผู้วิจัยชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย การดำเนินการวิจัยอย่างละเอียด แจ้งผู้เข้าร่วมวิจัยทุกรายให้ทราบถึงเรื่องที่สนทนากลุ่ม การขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนากลุ่ม ระยะเวลาในการสนทนากลุ่มแต่ละครั้ง การรักษาความลับโดยการทำลายเทปเมื่อสิ้นสุดการวิจัย การปกปิดชื่อและสถานที่ของผู้ให้ข้อมูล การนำข้อมูลไปอภิปรายเผยแพร่ในลักษณะภาพรวม และเฉพาะการนำเสนอทางวิชาการเท่านั้น ขณะสนทนากลุ่มผู้ร่วมสนทนากลุ่มสามารถไม่ตอบคำถามใดๆที่รู้สึกไม่สะดวกใจหรือยุติการให้ความร่วมมือในการวิจัยได้ตลอดเวลา ผู้วิจัยอธิบายข้อมูลและเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัย มีการเซ็นยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยเก็บใบยินยอมและข้อมูลต่าง ๆ ไว้อย่างปลอดภัย

ขั้นที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ตามกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มเก็บข้อมูลจนถึงสิ้นสุดการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้กับการวิจัยเชิงคุณภาพทั่วไป โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1.1 หลังจากที่ทำการสนทนากลุ่มเสร็จแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้นำเทปบันทึกการสนทนากลุ่มและบันทึกการสนทนากลุ่มมาถอดความเป็นคำต่อคำ(Verbatim) ออกมาเป็นบท

สนทนาที่เป็นตัวอักษร (transcript) และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งโดยภาวะวังเพียบบันทึกการสนทนาซ้ำ ร่วมกับการอ่านบทสนทนาออกมาเป็นตัวอักษร และนำข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ที่ได้มาวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

3.1.2 อ่านบทสนทนาบรรทัดต่อบรรทัดซ้ำๆ ไม่ต่ำกว่า 4-5 รอบ เพื่อให้เกิดความคิดความเข้าใจรอบยออดเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัย พยายามจับประเด็นคำสนทนาให้เป็นหมวดหมู่ และดึงประโยคหรือข้อความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการตายดี โดยการขีดเส้นใต้และเขียนแยกข้อความสำคัญนั้นไว้

3.1.3 นำข้อความหรือประโยคสำคัญที่ทำการแยกไว้ มากำหนดความหมายในแต่ละข้อความประโยค เพื่อใช้ในการจัดหมวดหมู่ของข้อความ

3.1.4 นำข้อความหรือประโยคที่กำหนดความหมายแล้ว มาจัดกลุ่มตามประเภทหรือลักษณะความหมายที่เป็นทำนองเดียวกัน โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการถอดรหัสข้อความ (Coding) ไว้ข้างบนบทสนทนาที่อ่าน และพิจารณาคำต่างๆที่ถอดรหัสออกมา และนำมาจัดหมวดหมู่ (Category) หรือจัดเป็นประเด็นย่อย (Sub-Theme) สรุปประเด็นย่อยที่มีเนื้อหาอยู่ในกลุ่มเดียวกันไว้ด้วยกันเป็นประเด็นหลัก (Theme)

3.1.5 คัดเลือกและรวบรวมบทสนทนาที่คิดว่าให้รายละเอียดของวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดีที่สุด โดยการตัดบทสนทนาที่เป็นประเด็นย่อยรวมไว้ด้วยกันเป็นประเด็นหลัก ใช้เทคนิคตัดปะโดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยโดยวิธีการคัดลอกและวาง (Copy and paste) พร้อมอ้างอิงหมายเลขกลุ่มสนทนาและบรรทัดที่อ้างอิงไว้ตอนท้ายบทสนทนาที่คัดเลือกมาด้วย

3.1.6 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเช่นนี้ทุกครั้งหลังจากเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่มแต่ละกลุ่ม และได้ทำการวิเคราะห์หรือรอบยออดทั้งหมดอีกครั้งตามลำดับที่กล่าวมาข้างต้น โดยพิจารณาความหลากหลายของข้อมูลทั้ง 5 กลุ่ม

3.1.7 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการทำวิจัยเชิงคุณภาพและการสนทนากลุ่ม

3.2 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Trustworthiness)

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตามที่ Guba and Lincoln (1989) ได้กล่าวถึงการพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัยคุณภาพไว้ 4 ประการ คือ

1. ความเชื่อถือได้ (Credibility) ผู้วิจัยทำการวิจัยอย่างมีขั้นตอนกระบวนการ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีความยินยอมและมีคุณสมบัติตามที่กำหนด ผู้วิจัยสร้างสัมพันธภาพสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มก่อนที่จะเข้าประเด็นการสนทนาโดยการเข้าไปพบปะพูดคุย และร่วมกิจกรรมของแต่ละชมรมดังนี้ ชมรมผู้สูงอายุบ้านแม่ลาเข้าร่วมกิจกรรม 4 ครั้ง ชมรมผู้สูงอายุตำบลปากกรานเข้าร่วมกิจกรรม 3 ครั้ง ชมรมผู้สูงอายุวัดสุวรรณดารามเข้าร่วมกิจกรรม

5 ครั้ง ชมรมผู้สูงอายุบางบาลเข้าร่วมกิจกรรม 3 ครั้ง และชมรมผู้สูงอายุรักสุขภาพเข้าร่วมกิจกรรม 4 ครั้ง การดำเนินการสนทนาให้มีความเป็นกันเองและอิสระ ก่อนที่จะจบการสนทนา ผู้วิจัยสรุปผลการสนทนาเพื่อยืนยันความเข้าใจในข้อมูลที่ได้ของผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมการสนทนา กลุ่ม รวมทั้งผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลในชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ผู้เข้าร่วมการสนทนา กลุ่มมีทั้งเพศชายและเพศหญิง มีการตรวจสอบข้อมูลโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพยาบาลที่มีประสบการณ์การทำวิจัยเชิงคุณภาพและจบการศึกษาระดับปริญญาโท โดยการให้ถอดรหัสข้อความและร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรหัสข้อความที่ผู้วิจัยถอดรหัสออกมา ร่วมตรวจสอบข้อมูลด้วย (Peer debriefing) (ภาคผนวก ง)

2. การถ่ายโอนข้อมูล (Transferability) ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการถ่ายโอนไปยังประชากรกลุ่มอื่น แต่จะนำเสนอข้อมูลที่ละเอียดครบถ้วนและครอบคลุม เพื่อใช้ในการอ้างอิงในปรากฏการณ์ที่มีลักษณะเหมือนกับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่ศึกษาในงานวิจัยนี้เท่านั้น หรือผู้ที่ต้องการใช้ผลการวิจัยจะเป็นผู้คิดและตัดสินใจในการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของตน

3. การใช้เกณฑ์พึ่งพาอื่นๆ (Dependability) ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่มีความละเอียดครบถ้วน และมีการตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งเปรียบเสมือนผู้เชี่ยวชาญ

4. การยืนยันผลการวิจัย (Confirmability) ความสามารถในการยืนยันผลการวิจัยที่เกิดจากข้อมูลและการตรวจซ้ำด้วยความเป็นกลาง ผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบได้ (Audit trail) ทั้งการบันทึกเทป ถอดเทปแบบคำต่อคำ (Verbatim) ประกอบกับบันทึกการสนทนากลุ่ม มีการตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของการสนทนาอีกครั้งด้วยการฟังเทปซ้ำ การจดบันทึกข้อมูล (Field note) หลังจากเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่ม ได้แก่ ครั้งที่ วัน เวลา สถานที่ในการเก็บข้อมูล จุดประเด็นที่ต้องการถามเพิ่มเติมในกลุ่มต่อไป (ภาคผนวก ค) และมีการอ้างคำพูด (Direct quotes) ของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มในการวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจความน่าเชื่อถือของงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิจัยอย่างมีขั้นตอนกระบวนการ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีความยินยอมและมีคุณสมบัติตามที่กำหนด สร้างสัมพันธภาพสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มก่อนที่จะเข้าประเด็นการสนทนา ดำเนินการสนทนาให้มีความเป็นกันเองและอิสระ การเก็บข้อมูลในชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีทั้งเพศชายและเพศหญิง ผู้วิจัยมีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบได้ (Audit trail) ทั้งการบันทึกเทป ถอดเทปแบบคำต่อคำ (Verbatim) ประกอบกับบันทึกการสนทนากลุ่ม การจดบันทึกข้อมูล (Field note) หลังจากเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่ม และมีการอ้างคำพูด (Direct quotes) ของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มในการวิเคราะห์ข้อมูล มีการตรวจสอบข้อมูลโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และพยาบาลที่มีประสบการณ์การทำวิจัยเชิงคุณภาพที่จบ

การศึกษาระดับปริญญาโท ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการถ่ายโอนไปยังประชากรกลุ่มอื่นแต่จะนำเสนอข้อมูลที่ละเอียดครบถ้วนและครอบคลุมเพื่อใช้ในการอ้างอิงในปรากฏการณ์ที่มีลักษณะเหมือนกับผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่ศึกษาในงานวิจัยนี้เท่านั้น หรือผู้ที่ต้องการใช้ผลการวิจัยจะเป็นผู้คิดและตัดสินใจในการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของตน